

Займеннік

§ 65. Займеннік як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пачатковая форма. Разрады займеннікаў па значэнні (азнаямленне)

412. Прачытайце тэкст. Вызначце яго тып. Абгрунтуйце сваю думку.

Ад роду да народу

Я, Ты, Ён, Яна — людзі на планеце Зямля.

У **кожнага** чалавека сваё Я. Кожны чалавек — Асоба! Кожнае чалавечае жыццё — Кніга! А сам чалавек — гэта цэлая планета.

Але як бы чалавек ні выстаўляў **сваё Я**, ён заўсёды павінен помніць пра сваіх бацькоў^м і дзядоў. За сто гадоў мяняецца прыкладна тры пакаленні людзей. У такім выпадку **наша Я** атрымала спадчыну ад дзесяці пакаленняў. **Яны** на працягу **столькіх** гадоў «ляпілі» сённяшняга цябе, мяне, яго, яе... Ці апраўдваем іх давер? (Паводле У. Ліпскага).

Якое значэнне мае слова **Я** ў тэксце? Да якой часціны мовы яно адносіцца? Назавіце ў тэксце іншыя займеннікі, якія ўказваюць на асобу.

Выдзеленыя ў тэксце словы называюць прадметы, прыметы, колькасць ці толькі ўказваюць на іх?

Займеннік — гэта часціна мовы, якая не называе прадметы, прыметы, колькасць, а толькі ўказвае на іх: *Мова — жывая істота. Яна жыве, а не існуе* (К. Чорны). *Нідзе няма такіх бяроз, як на маёй Радзіме* (Н. Загорская).

Калі займеннік указвае на прымету ці колькасць прадметаў, то ўжываецца з назоўнікам: *такія бярозы, столькі год, мая Радзіма*.

413. Прачытайце тэкст. Вызначце яго стыль. Падбярыце заглавак.

Сапраўдны гонар вёскі Бездзеж Драгічынскага раёна — тканыя бялюткія^с фартухі. Здаўна для вырабу такіх фартухоў майстрыхі выкарыстоўвалі найтанчэйшыя^м лляныя ніткі. Трыста такіх нітак павінны былі прайсці праз заручальны* пярсцёнак. Калі столькі нітак праходзіла праз яго, то іх можна было выкарыстоўваць для далейшай працы. У вёсцы быў створаны Музей народнай творчасці «Бездзежскі фартушок» (Паводле А. Коршак).

Вызначце, якое з выдзеленых слоў указвае на прадмет, якое — на прымету, а якое — на колькасць прадметаў.

Разгледзьце фотаздымак. Якія ўзоры выкарыстоўваюцца на бездзежскіх фартуках? Складзіце два сказы з займеннікамі.

фарту́х

Займеннік ужываецца замест назоўніка, прыметніка, лічэбніка і мае агульныя з імі марфалагічныя прыметы.

Усе займеннікі змяняюцца па склонах. Займеннікі, якія замяняюць прыметнікі, маюць род і лік: *сам, сама, само* — *самі; увесь, уся, усё* — *усе*. У іншых займеннікаў род і лік праяўляюцца непаслядоўна. Лік маюць асабовыя займеннікі (*я, ты, ён, яна, яно* (адз. л.); *мы, вы, яны* (мн. л.)); род — толькі асабовыя займеннікі 3-й асобы (*ён, яна, яно*). Усе астатнія займеннікі роду і ліку не маюць.

414. Прачытайце тэкст. Падбярыце да яго заглавак у адпаведнасці з тэмай.

Тонкі прамен..чык ранішняга сонца дакрану..ся да ствала белага бяро..кі. Прамен..чык стараўся сагрэць яе шчырым ц..плом. Бяро..ка а..чула гэта ц..пло, зашалясцела светла-зялёнымі^{сл} лісточкамі, пачала страсаць^с з іх рэшткі* ран..шняй вільгаці.

«Якія ж прыгожыя ў нас бярозы!» — падумаў прахожы. Ён абняў бярозку, і яму стала лёгка і радасна (Паводле Т. Дамаронак).

Замест якіх слоў ужываюцца выдзеленыя займеннікі?

Запішыце першы абзац тэксту, устаўляючы прапушчаныя літары. Рас тлумачце іх напісанне. Падкрэсліце займеннікі як члены сказа.

Паводле значэння ўсе займеннікі падзяляюцца на дзевяць разрадаў:

- 1) **асабовыя**: я, ты, мы, вы, ён (яна, яно), яны;
- 2) **зваротны**: сябе;
- 3) **прыналежныя**: мой, твой, наш, ваш, свой, яго, яе, іх;
- 4) **указальныя**: гэты, той, такі, гэтакі; гэтулькі, столькі;
- 5) **азначальныя**: сам (сама, само, самі), самы (самая, самае, самыя), увесь (уся, усё, усе), усякі (усялякі), кожны, любы, іншы, інакшы;
- 6) **пытальныя**: хто? што? які? чый? каторы? колькі?;
- 7) **адносныя**: хто, што, які, чый, каторы;
- 8) **няпэўныя (неазначальныя)**: нехта, хтосьці, хто-небудзь, абы-хто, нешта, штосьці, што-небудзь, абы-што, нейкі, нечы, некаторы, які-небудзь, чый-небудзь, якісьці, чыйсьці, абы-які, абы-чый, некалькі;
- 9) **адмоўныя**: ніхто, нішто, ніякі, нічый, ніколькі.

415. Прачытайце тэкст. Раствлумачце, чаму ён так называецца.

Каго не бачаць

Дзяўчынка Зоя дакладна адпавядала свайму імені, у якім можна заўважыць 30 «я». За дзень яна сапраўды паспявала заняцца трыццаццю^м справамі ды яшчэ і пахваліцца імі. «Я сёння памалывала!», «Я сёння пачытала!», «Я сёння павучылася!» — бясконца паўтарала яна. Бабуля паслухала, як унучка выхваляецца, і папрасіла яе паказаць свае малюнкi. А малюнкi абы-якія. Папрасіла пераказаць прачытаную кнігу, а Зоя амаль нічога не памятае. Паглядзела бабуля сшыткі^ф, а там у кожным слове па памылцы.

— Чамусьці я цябе нідзе не бачу, — кажа бабуля ўнучцы.

— Як не бачыш? Я ж і там, і там, і там...

— Вось якраз таму і не бачу. Хто паўсюль, той нідзе (Паводле А. Спрычан).

Выпішыце з тэксту займеннікі. Вызначце іх разрад.

- Утварыце прыналежныя прыметнікі ад слоў *Зоя, Надзея, бабуля, тата*.

416. Напоўніце «чароўны куфэрак» фразеалагізмамі з займеннікамі. Вызначце іх разрад.

1. Сёмая^м вада на кісялі. 2. Кусаць сабе локці. 3. Ні ў якія вароты. 4. Пасля дожджыку ў чацвер. 5. І нашым і вашым. 6. Ад усяго сэрца. 7. Аж у роце чорна. 8. Не ў свае сані сесці. 9. На першы погляд. 10. Як ні ў чым не бывала. 11. На адзін капыл.

Які фразеалагізм мае значэнне 'злы чалавек'?

Разгледзьце фотаздымак куфра з роспісам майстроў з вёскі Агова Іванаўскага раёна. Што адлюстравана на куфры? Карыстаючыся матэрыяламі інтэрнэту і іншымі крыніцамі, раскажыце пра гэтыя куфры.

417. Выканайце інтэрактыўнае заданне «Разрады займеннікаў па значэнні».

§ 66. Асабовыя займеннікі

418. Прачытайце табліцу. Вусна дапоўніце яе склонавымі пытаннямі і прыкладамі форм займеннікаў.

Склон	Пытанне	Скланенне асабовых займеннікаў			
Н.	х т о?	я	ты	м	в
Р.	ка г о?	...	цяб	н	...
Д.	...	мн	...	...	в
В.	ка г о?	...	цяб	н	...
Т.	...	мн (-ою)	таб (-ою)	н	в
М.	(пры) к і м?	(пры) мн	...	...	(пры) в

Складзіце сказы з займеннікамі *я* і *ты* ў родным склоне.

Асабовыя займеннікі *я* і *ты* ўжываюцца толькі ў адзіночным ліку, а займеннікі *мы* і *вы* — толькі ў множным. Займеннікі *я*, *ты*, *мы*, *вы* не змяняюцца па родах.

Займеннікі 3-й асобы змяняюцца па ліках (*ён*, *яна*, *яно* (адз. л.); *яны* (мн. л.)) і па родах у адзіночным ліку (*ён* (м. р.); *яна* (ж. р.); *яно* (н. р.)). Усе асабовыя займеннікі скланяюцца.